

Sairashuoneenkatu 2-4, PL 376
20101 Turku
puh. 010 3646200/ fax. 010 3646285
turku.ko@om.fi

Oikeusministeriö

28. 05. 2010

20. 2. 2007

12/69/2008

27.5.2010

Oikeusministeriölle

Asia: Lausunto työryhmämietinnöstä 2009:21, sakon
muuntorangaistusjärjestelmän kehittäminen.

Lausunto: Käräjäoikeus ei pidä työryhmän mietintöä onnistuneena.

Työryhmän tehtävänasettelun mukaan työryhmän tehtäväksi oli asetettu selvittää sakon muuntorangaistusjärjestelmän toimivuus ja kehittämisedellykset. Mietinnöstä saatavan vaikutelman mukaan työryhmä on asettanut itsensä sille jatkumolle, jossa asiaa koskevien muutosten ensisijaisena tavoitteena on supistaa muuntorangaistuksen käyttöä. Työryhmän eriävistä mielipiteistä syntyy jopa vaikutelma, että tämä tämä on ollut suorastaan itseisarvo.

Jos vankiluvun vähentäminen on itseisarvo, voinee mietintöä pitää melko onnistuneena. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan vankiluvun vähentämiseen pitäisi kuitenkin pyrkiä ensisijaisesti muiden keinojen avulla kuin tosiasiallisesti dekriminalisoimalla osa vähävaraisten tai sellaisena esiintyvien tekemistä rikoksista.

Käräjäoikeus ei pyri vähäisessäkään määrin vähättelemään sitä eduskunnassa jo vuonna 1931 havaittua ristiriitaa, että sakkorangaistuksen muuttuminen köyhälle vapausrangaistukseksi vaarantaa yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen. Lienee kiistatonta, että muuntorangaistusta suorittavat ovat vaikeasti syrjäytyneitä. Kysymys

on kuitenkin siitä, eikö yhteiskunnalla ole näiden alkoholisoituneiden, asunnottomien, kouluttamattomien ja työkyvyttömiä miesten auttamiseen muuta tarjota kuin vankilakortti?

Keskeistä olisi hyväksyä se tosiasia, että edellä kuvattu ryhmä, joka tällä hetkellä jättää sakkonsa maksamatta, ei ole sama joka mietinnön mukaisen muutoksen jälkeen jättäisi sakkonsa maksamatta.

Tämä seikka on kuitenkin mietinnössä sivuutettu lähinnä viittamaalla ulosoton tehostumiseen. Mietinnöstä ei kuitenkaan ilmene miten ulosotto on tältä osin tehostunut ja miten sakkoja pystytään merkittävässä määrin perimään henkilöiltä, joilla ei ole tuloja tai varallisuutta. Mietinnön mukaan sakoista maksetaan vapaaehtoisesti 65 % ja ulosoton kautta 14 %. Esitetyt tilastotiedot ovat jossain määrin tulkinnanvaraisia, mutta edellä mainittujen yksityiskohtien perusteella perinnän tehokkuudesta ei vielä voine tehdä päätelmiä.

Käräjäoikeuden luulon mukaan hieman yli 60 % vastaajista (luku pohjautuu epätieteellisen satunnaisotokseen, jossa käräjäoikeuden eräällä osastolla kymmenen viimeksi toteutuneen rikosistunnon vastaajien lukumäärää ja tulotietoja verrattiin) on verotustietojen mukaan tulotasoltaan alimman eli kuuden euron suuruisen päiväsakon piirissä. Nämät tulot vastaavat verraten tarkasti samaa tulotasoa, jolla ansiot jäävät ulosotossa ns. suojaosuuden piiriin. Toisin sanoen pääosa rikosjuttujen vastaajista on verotietojen mukaan niin alhaisella tulotasolla, että heille tuomittuja sakkoja ei pakkotoimin voida periä.

Mietinnössä esitetyn mukaisesti ehdotettu muutos mitä ilmeisemmin johtaisi siihen, että muuntorangaistuksen tuomitsematta jättäminen koskisi "lähes kaikkia sakotettuja, joilta sakkoja ei ole saatu perityksi".

Kun nämä kaksi edellistä seikkaa yhdistetään, saadaan vain lievästi kärjistäen lopputulokseksi, että ehdotetun muutoksen jälkeen kolme viidestä sakkoon tuomitusta vapautuu varattomuutensa perusteella rikoksestaan tuomitusta rangaistuksesta. Ei voitane lähteä sellaisesta olettamasta että ulosottomies käytännössä löytäisi tuomitulta sellaisia varoja, joita verottaja ei teoriassakaan väitä hänellä olevan.

Voidaan myös kysyä, miten aiemmin viitatus yhdenvertaisuusperiaatteen piiriin sopii ajatus, että eräiden rikosten rangaistavuus riippuu perinnän piiriin saatavista tuloista. Mietinnössä on todettu, että sakkorangaistus on tuomitun varallisuuteen kohdistuvaksi tarkoitettu rangaistus. Näinhän asia ei käytännössä ole. Ensisijaisesti sakkorangaistus on tarkoitettu rangaistukseksi. Se on myös seuraamusvaihtoehtona pääosassa

rikoslakirikoksissa. Tämän vuoksi on tarkoin harkittava, onko näin olennainen muuntorangaistuksen vähentäminen perusteltua rangaistuksilla yleensä tavoiteltavien vaikutusten saavuttamisessa.

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan ehdotetun lainmuutoksen toteuttaminen edellyttäisi verrattomasti enemmän tutkimustietoa kuin työryhmä on koonnut.

Ilmeisen ajanpuutteen vuoksi mietinnössä ei ole voitu ottaa perusteellisemman selvityksen kohteeksi menettelytapoja, joilla nykyisten sakkovankien syrjäytynyttä ryhmää voitaisiin auttaa. Kuten mietinnöstä hyvin käy ilmi, kelvollisten vaihtoehtoisten rangaistusmuotojen löytyminen näille ihmisille ei ole ongelmatonta. Jos kuitenkin tästä ryhmästä todella kannetaan huolta, eikä nähdä heitä vain vankienhoidon kuluja kasvattavana ryhmänä, tulisi mietinnössä mainitun hoitoseuraamuksen mahdollisuutta tutkia perinpohjaisemmin.

Muuntorangaistusmenettelyä on muutettu vuosina 2006 - 2008 kolmella merkittäväällä vankiluvun laskuun tähdänneellä toimella. Viimeisen näistä muutoksista tuli voimaan 1.10.2008, jolla noin 87 % tuomituista päiväsaikoista muuttui muuntokelvottomiksi. Päinvastoin kuin mietinnössä annetaan ymmärtää ei tämä muutos ole mietinnössä selostetuissa vuosien 2004 - 2008 sakkovankiluvuissa juurikaan nähtävissä, koska muutos tuli voimaan vasta aivan vuoden 2008 lopulla.

Harkittaessa muutosehdotuksen vaikutuksia olisi kuitenkin olennaista saada tietää nykyinen tilanne. Mietinnössäkin viitataan ainakin kahteen aihepiiriin liittyvään tutkimukseen, joiden tietojen olisi ollut hyvä olla tiedossa asiaa valmisteltaessa (Optula, muuntorangaistusjärjestelmän muutosten vaikutus ja sakkojen perintään liittyvät tiedot). Käräjäoikeus pitäisi suotavana, että ennen uutta muutosta selvitetään edellisen muutoksen vaikutukset.

Samoilla perusteilla käräjäoikeus suhtautuu empien valmiuteen muuttaa rangaistusmääräysmenettelyssä määrätty sakot osin takaisin muuntorangaistuksen piiriin. Tähän voi olla perusteet, ja ainakin eräissä käräjäoikeudessa ratkaistavana olleissa tapauksissa on ollut viitteitä siitä, että näpistys on kääntynyt laittomaksi uhkaukseksi tai ryöstöksi vastaajan mieltäessä näpistyksen jossain mielessä "sallituksi". Kuitenkin, samat perusteet kuin mietinnössä on muuntamisen puolesta on esitetty, ovat olleet olemassa jo 2008, jolloin samaiset sakot määrättiin muuntokelvottomaksi. Ennen uutta muutosta tulisi ehkä odottaa edellä mainittua Optulan tutkimuksen valmistumista.

Mietinnön kansainvälistä vertailua koskeva osuus sisältää vain kolmea Pohjoismaata koskevan ylimalkaisen selvityksen. Kysymys siitä, miten köyhää rangaistaan varattomuudesta, lienee kuitenkin ollut pohdittavana muissakin valtioissa. Asia ansaitsisi osakseen laajemman kansainvälisen vertailun.

Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Asko Nurmi

Erkki Hämäläinen
laamanni

puh. 010 3646 211
e-maila erkki.hamalainen@oikeus.fi